

FRANO SUPILO I OSVAJANJE DUBROVAČKE OPĆINE 1899.

Marinović, Stijepo

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:891527>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**FRANO SUPILO I OSVAJANJE DUBROVAČKE
OPĆINE 1899.**

STIJEPO MARINOVIĆ

SPLIT, 2021.

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

FRANO SUPILO I OSVAJANJE DUBROVAČKE OPĆINE 1899.

Student:

Stijepo Marinović

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Trogrlić

Split, rujan 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Opće prilike u Dubrovniku.....	5
3. Fenomen Srba-katolika	10
4. Frano Supilo i mlado pravaštvo.....	14
5. Borba za općinsku vlast i konačna pobjeda 1899.	19
6. Prilozi.....	23
7. Zaključak.....	25
8. Literatura.....	26

1. Uvod

Dubrovnik se 1890-ih godina nalazi u politički dosta intrigantnoj situaciji. Naime, nakon dugogodišnje vladavine Narodne stranke, općinska uprava više nije u hrvatskim rukama. Na vlasti se nalazi koalicija Srpske stranke i Autonomaške stranke. Namjera ovog rada je prikazati lokalnu politiku grada Dubrovnika, uključujući uspon srpsko-autonomaške koalicije, s posebnim naglaskom na fenomen Srba-katolika koji se ukorijenio među dijelom stanovništva. Objasniti ću pad Narodne stranke, njihove godine pasivnosti, kao i ponovni uspon. Taj uspon, pak, potaknut je uzletom pravaša i njihovog prvaka Frana Supila. Supilo će biti glavna figura ovoga rada, te mi je cilj kroz njegovo rano djelovanje u Dubrovniku prikazati kako je tekao politički život u gradu kroz aktivnosti, saveze i sukobe četiri glavne političke opcije: narodnjaka, autonomaša, Srpske stranke te pravaša. Konačno, osvrnuti ću se na Supilovu politiku i napade na srpsko-talijansku vlast, njegov rad kroz časopis *Crvena Hrvatska* te objasniti ulogu njega i dubrovačkog pravaštva u osvajanju općine nakon skoro desetljeća vladavine srpsko-autonomaške koalicije.

2. Opće prilike u Dubrovniku

Dubrovnik se u 19. st. nalazi u, za njega novoj, neuobičajnoj situaciji. Njegova stoljetna samostalnost naglo se prekida 1808., te od sada svoj politički put gradi kao dio pokrajine Dalmacije. Dalmacija, koja kao staro središte nekadašnjeg Hrvatskog Kraljevstva, svoj glavni cilj vidi u sjedinjenju s Hrvatskom i Slavonijom, dakle obnovi teritorijalne, političke i ostale cjelovitosti. Ipak, vlastima u Beči i Budimpešti, takav ishod ne bi odgovarao te je borba za ujedinjenje postala glavno obilježje politike u Hrvata. Dubrovnik se uključuje u bitku, žustro se boreći za sjedinjenje, između ostalog jer bi to odgovaralo njegovim gospodarskim interesima. Štoviše, među prvacima Narodne stranke, predvodnika opcije ujedinjenja, nalazili su se Dubrovčani Miho Klaić te Juraj Pulić.¹

Tako su se narodnjačke misli širile i do Dubrovnika na lokalnoj razini, gdje su im glavni protivnici, kao i u cijeloj Dalmaciji, bili autonomaši. Autonomaška stranka, na općinskim izborima 1865. ostvaruje apsolutnu pobjedu usred narodnjačkog povlačenje s izbora zbog nasilnih pritisaka organa vlasti. Ipak, reorganizacijom i energičnošću, narodnjaci pod vodstvom Pera Čingrije i Rafe Pucića, na idućim općinskim izborima 1869. nanose potpun poraz autonomašima - od 537 birača koji su izašli na izbore, povjerenje im je dalo čak 526. Kao prvi narodnjački gradonačelnik izabran je Rafo Pucić.²

Izborna pobjeda imala je trenutani učinak. S jedne strane na većoj, simboličkoj razini, pokazala je ostalim dalmatinskim gradovima da autonomaši nisu nepobjedivi, dok se s druge strane, krenulo u konkretno ponarođenje općine i njenih organa. Veliki uspjeh predstavljalo je uvođenje hrvatskog kao nastavnog jezika prvom i drugom razredu dubrovačke gimnazije, što se ostvarilo već 1869. Iste godine osnovano je i Dubrovačko pomorsko društvo.³

1870. bila je prekretnica na dalmatinskoj političkoj sceni. Naime, održani su izbori za Dalmatinski sabor, a pobjedu odnosi Narodna stranka. Takav uspjeh, ali i novostečena odgovornost, pomalo je vodila narodnjake pokušaju drukčije politike, oportunističke. Vodstvo

¹ Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, *Pravaštvo u Hrvatskome političkom i kulturnom životu u sučelju dvaju stoljeća* (uredili Zdravka Jelaska Marijan i Zlatko Matijević), Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013., str. 135. – 136.

² Ivo PERIĆ, *Politički portret Pera Čingrije*, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1979., str. 136. – 137.

³ Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, Književni krug, Split, 1990., str. 138. – 140.

stranke se nadalo da će blizak odnos s Bečom, u kojem se pokušava režimskoj vlasti ići 'niz dlaku', dovesti do ostvarenja pokrajinskih interesa.⁴ Kako god, na saborskim izborima, Dubrovnik nije bio iznimka. Štoviše, narodnjaci osvajaju čak četiri od mogućih pet mandata, dok se autonomaši moraju zadovoljiti s jednim zastupničkim mjestom. Vodio je to stvaranju dva pola u dubrovačkom društvu. Oko narodne stranke, koja je tada na vrhuncu svog vala društvenih promjena, okupila se većina plemstva i građana. S druge strane nalazili su se autonomaši, konzervativci, skloniji zadržavanju stanja kakvo jest. U manjini su, ali uživaju potporu središnjih vlasti i snažne birokracije.⁵

1870-ih godina borba završava većinom pobjedom narodnjaka. Njihov kandidat Rafo Pucić treći put je izabran za načelnika, a na saborskim izborima 1876. svih pet mandata iz Dubrovnika zauzimaju članovi Narodne stranke.⁶ I u ostatku Dalmacije autonomaši su trpjeli poraze, te se u jednom trenutku činilo da bi mogli prestati predstavljati ikakav politički faktor, ali od potpunog nestanka sa scene spašava ih savez sa Srpskom strankom.⁷

Naime, u Narodnoj stranci dolazi do eskalacije sukoba koji se duže vremena polako zakuhavao, između Hrvata i Srba. Kap koja je prelila čašu bila je okupacija Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske. Povala se rasprava o pripadnosti tih zemalja, trebaju li biti dio Hrvatske ili Srbije. Godinu nakon, i službeno dolazi do raskola kada se Srbi odvajaju i osnivaju vlastitu Srpsku stranku. Podjela dvije strane najbolje se vidi u radu dvaju stranačkih glasila. *Narodni list*, kao glas Narodne stranke, ističe zahtjev za ujedinjenje hrvatskog teritorija i ispunjenje povijesnog državnog prava. S druge strane, na stranicama *Srpskog lista*, vidljiva je želja Srba u Monarhiji da se sav srpski narod okupi unutar jedne srpske države. Tako je došlo do stvaranja dviju, međusobno suprotstavljenih, državnih misli. Srpska stranka, prema tome, postala je žestoki protivnik ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. Posljedično, to ih je odvelo prema savezu s autonomašima.⁸ Ta suradnja se temelji tek na tom jednom zajedničkom elementu. Kad se pogledaju krajni ciljevi tih stranaka, oni se u malo čemu podudaraju. Srpska stranka Dalmaciju promatra u okvirima buduće srpske države, dok ju s druge strane Autonomaška stranka vidi kao istočnojadransku talijansku pokrajinu. Ipak, unatoč tako oprečnim motivima, njihov savez

⁴ Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 136.

⁵ Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, str. 140. – 141.

⁶ *ibid.*, str. 146.

⁷ Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 137.

⁸ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, Književni krug, Split, 1988., str. 19.

uspijevao je kao žestoki protivnik zajedničkih rivala narodnjaka i programa ujedinjenja Dalmacije s ostatkom hrvatskih zemalja.⁹

U Dubrovniku od 1878. izlazi časopis *Slovinac*, koji suprotno *Narodnom listu* i *Srpskom listu*, radi na pomirenju Hrvata i Srba, štoviše pokušava u potpunosti izbrisati razlike dva naroda spajajući ih u jedan, tzv. Slovince, te nazivajući njihov jezik slovinskim te zemlju Slovinijom. Također, kako bi ih približio na području književnosti, svoje priloge tiskao je na latinici, ali i na ćirilici. Propagirao je zajedničke političke ciljeve i idealističku slogu, a ta nastojanja ipak su doživjela neuspjeh.¹⁰ Raskol se sve više produbljivao. U Dubrovniku, na općinskim izborima 1881. djeluju dva izborna odbora, narodnjački i drugi na čelu s Matom Natalijem, razočaranim narodnjakom koji se okrenuo suradnji s autonomašima. Napustivši stranku, Natali i nekolicina istomišljenika okrenuli su se politici Srpske stranke. Ovdje dolazimo i do jednog specifičnog fenomena koji je nastao u Dubrovniku – Srba-katolika. Naime, Natali se sam deklarirao kao Srbin-katolik. Dio dubrovačke populacije se unatoč katoličkoj vjeroispovijesti smatrao Srbima, ponajviše temeljem tvrdnje Vuka Karadžića da su svi štokavci Srbi. Ipak, o fenomenu Srba-katolika biti će više razjašnjeno u sljedećem poglavlju. Kako god, Natalijev izborni odbor nije postigao značajan rezultat, ali bio je naznaka teškog razdora u godinama koje slijede.¹¹

Sve oštrija retorika Srba-katolika počela je uzrokovati nezadovoljstvo i otpor kod dubrovačkih Hrvata, čak i dijela narodnjaka koji su bili uvjereni da su Srbi i Hrvati jedan narod. To se očituje i u Narodnoj štionici, zajedničkom književnom društvu, u kojem počinje prevladavati srpska politička misao. Povod raskolu bila je odluka uprave Štionice da polože vijenac na grob Stefana Ljubiše, osuđenika za koruptivne radnje za vrijeme svog mandata kao saborskog predsjednika u Zadru. Pero Čingrija diže glas protiv ovakve odluke, ali izvanredna skupština tek potvrđuje odluku uprave. Na takav čin, Čingrija i njegovi pristaše, narodnjaci, napuštaju društvo. U Narodnoj štionici preostaju tek pripadnici Srpske stranke te je raskol Srba i Hrvata u Dubrovniku postao stvaran.¹²

⁹ Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 137.

¹⁰ Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, *Analiz Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, No. 17, 1979., str. 510.

¹¹ Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, str. 149. – 150.

¹² Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 533.

Idućih godina kreće prava hajka na narodnjačke prvake Pera Čingriju i Rafu Pucića. Napadi stižu iz dva tabora, srpskog i autonomaškog, koji se sve više zbližavaju u svom političkom djelovanju, ponajviše stalnim pritiskom na Narodnu stranku.¹³ Konačno, pred saborske izbore 1889., dvije stranke se udružuju i staju iza zajedničkog kandidata. Njihov kandidat pobjeđuje i osvaja mandat u saboru kao predstavnik za grad Dubrovnik. Ipak, pobjeda je stigla preko raznih podmićivanja birača, kao i uz pomoć kotarskog poglavara Emilija Ragazanija, čovjeka režima, bliskog pokrajinskoj vlasti, koji im je iskazao svoju podršku.¹⁴

Prva velika politička pobjeda dala je krila i jednima i drugima te se odmah bacaju na pripreme za općinske izbore koji se trebaju održati sljedeće godine. Krenula su opet podmićivanja birača, a takvu taktiku omogućili su njihovi donatori i financijeri, bogati srpski i talijansko-talijanaški trgovci, kao i razni fondovi iz Srbije i Italije. Pripadnici Srpske stranke uspjeli su regrutirati dio novih članova svojom već spomenutom ideologijom o srpskom Dubrovniku, a ostatak su privukle financijske i gospodarske mogućnosti pristupanja stranci. Na političkom planu, krenule su kritike na račun narodnjačke vlasti koristeći gospodarske teškoće grada, koje su zaista bile velike. Jedrenjačko brodarstvo, još dominantno u Dubrovniku, gubilo je bitku s parobrodima, a nada da će trgovina doživjeti novi procvat nakon okupacije Bosne i Hercegovine nije se ostvarila. Trgovački putovi nisu krenuli prema moru, i Dubrovniku, već prema zapadu i sjeveru, odnosno Beču i Budimpešti. I obrtništvo prolazi kroz krizu, te ostaje usitnjeno i raspršeno, bez stvaranja jednog većeg obrta. Još jedan veliki nedostatak bio je izostanak ikakvog novčarskog zavoda u gradu, što je prisiljavalo građane na uzimanja kredita u Trstu ili Beču. U sve su ove probleme članovi Srpske stranke mogli opravdano uprijeti prstom i koristiti ih za kritiku vladajućih narodnjaka. Kao rješenje svih problema, zahtjevaju na vlasti čovjeka od povjerenja Beča, bliskog režimu, koji bi uspješno koristio svoj status. Prema njima, idealna osoba za mjesto općinskog načelnika je njihov kandidat Frano Gondola-Ghetaldi. Riječ je o osiromašenom plemiću, potomku starih rodova Gundulića i Getaldića, koji je od austrijskog dvora, zbog svoje vjerne službe, dobio titulu čambelana, dvorskog komornika. Iza Gondole-Ghetaldija stala je ujedinjena koalicija Srpske i Autonomaške stranke. Koristeći poznanstvo već spomenutog Ragazanija, uspjeli su isposlavati da se izborni odbor sastoji većinski od njihovih članova. Ovaj potez dodatno je razjario dubrovačke narodnjake, te su svjesni novih podmićivanja birača te

¹³ Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, str. 151.

¹⁴ Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 137.

utjecaja kotarskog poglavara Ragazanija, protestno bojkotirali izbore. Na šok hrvatske javnosti, poglavito u Dalmaciji, dubrovačka općina je bez izborne borbe u potpunosti pala u ruke srpsko-autonomaške koalicije. Zanimljivo, od 36 vijećnika čak su 32 izvorno bili Hrvati. Ostatak čine dva Židova te tek po jedan Srbin i Talijan.¹⁵

Kako bismo bolje razumjeli ovakav politički uspjeh Srpske stranke, u sljedećem poglavlju detaljnije ću obraditi fenomen Srba-katolika u Dubrovniku.

¹⁵ Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 137. – 139.

3. Fenomen Srba-katolika

Fenomen Srba-katolika u Dubrovniku i njegovi uzroci plod su kompleksnih procesa na području ne samo Dubrovnika već i cijelog tog dijela Europe. Pokret je nastao kao kombinirana posljedica pada Republike, različitih koncepcija panslavizma te nedovoljno definiranih nacionalnih pokreta na područjima južnoslavenskih naroda. Elementi hrvatske i srpske državne misli te buđenje nacionalne svijesti, kao i antiaustrijsko raspoloženje stvorili su plodne uvjete za stvaranje različitih nacionalno-kulturoloških pokreta, među kojima i pokreta Srba-katolika.¹⁶

Ipak, pojava Srba-katolika u Dubrovniku svoje glavne temelje nalazi u učenjima Vuka Stefanovića Karadžića, prema kojoj su svi štokavci zapravo Srbi, a Hrvate je ograničio na čakavce. Njegove misli širili su se među mnogim njegovim kolegama i suradnicima, a tako su stigle i do Dubrovnika, gdje ih priznaju profesori Pero Budmani, Luko Zore i Stjepan Castrapelli. To bi značilo da među pripadnicima srpskog naroda postoje tek vjerske razlike. Time se došlo do pojma Srba-katolika, za razliku od Srba-pravoslavaca.¹⁷ U Dubrovniku tako dolazi do napuštanja jednog nepisanog pravila po kojem se narodnost Hrvata i Srba poistovjećivala s njihovom vjerom. Glavna odrednica srpstva postala je štokavština, zamijenivši pravoslavlje.¹⁸

Još i prije pojave Srba-katolika, Dubrovnik je, kao grad bogate tradicije i kulture, bio primamljiv dijelu Srba, te ga se pokušalo prikazati kao srpski grad. Jedan od prvih u tom pogledu bio je Đorđe Nikolajević koji se nalazio na čelu male pravoslavne skupine u Dubrovniku polovicom 19. stoljeća. Nikolajević je iz arhiva izdavao ćirilične dokumente predstavljajući ih isključivo kao srpske, premda su se i drugi južni Slaveni koristili tim pismom. Također, uz pomoć suradnika Božidara Petranovića i njegova *Srpsko-Dalmatinskog Magazina*, u više članaka je dubrovačku književnost stavio pod srpsku. Ovakvi pokušaji mogu se shvatiti kao prethodnici kasnije ideje o Srbima-štokavcima i Srbima-katolicima.¹⁹

Fenomen Srba-katolika u Dubrovniku je uspio pustiti korijene zbog lokalnih katolika koji su prihvatili tu ideju. Među prvima ističe se Medo Pucić, podrijetlom iz vlastelinske obitelji, koji je

¹⁶ Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjanju pojma "Srba-katolika" u Dubrovniku“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 24 No. 1, Zagreb 1992., str. 209.

¹⁷ Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 513. – 514.

¹⁸ Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjanju pojma "Srba-katolika" u Dubrovniku“, str. 203.

¹⁹ *ibid.* str. 203. – 204.

stao uz Karadžićeva učenja. Odmah uz njega nalazi se Matija Ban, ambiciozan političar, oportunist, koji je svojim shvaćanjima dolazio u sukob sa tradicionalnim srpskim pravoslavicima. Naime, Ban je Srbiju vidio kao vođu svih južnih Slavena koje valja ujediniti, i time je kritizirao uske poglede tradicionalnih Srba koji su katolike vidjeli kao rivale. Upravo je Matija Ban bio taj koji je 1848. zapjevao himnu srpskom Dubrovniku i tako otvoreno započeo politiku o srpskoj pripadnosti grada. Čak se nakratko u Dubrovniku stvorilo tajno društvo Srba-katolika koje je surađivalo sa Ilijom Garašanihom te provodilo njegovu velikosrpsku propagandu.²⁰

Ipak, u tom razdoblju, dubrovački Srbi-katolici dosta su bliski ilirskom pokretu. Iako gaje srpske nacionalne ideje, element asimilacije, udruživanja svih južnih Slavena je itekako prisutan, tako da Srbi-katolici poput Pucića i Bana i ne vide neke razlike između sebe i ostalih Hrvata.²¹

Spomenuti Luko Zore 1869. piše kako su Dubrovčani istinski štokavci i hvali dubrovačku književnost za koju kaže da je pisana govornim, srpskim jezikom. Također je, nekoliko godina kasnije, u svom časopisu *Slovinac*, nahvalio jednu srpsku knjižaru u Pančevu zbog objave pjesama Meda Pucića, smatrajući da se tim činom konačno razbijaju granice koje razdvajaju Srbe. U tom razdoblju javlja se i ideja o Srbiji kao o balkanskom Pijemontu, koja je trebala biti predvodnik južnih Slavena u ujedinjenju. Takva razmišljanja u antiaustrijski raspoloženom Dubrovniku naišla su na plodno tlo te se dio intelektualaca okupio i počeo osim jezičnog elementa, isticati i srpsku političku misao.²²

1880-ih kreće okretanje srbo-katoličkog pokreta od općenitih ideja slovinstva, koje propagira spomenuti *Slovinac*, prema sve jačoj i radikalnijoj srpskoj nacionalnoj ideologiji te antihrvatstvu. Povod tomu bio je sukob hrvatske i srpske državne misli koji dovodi do razdora na dalmatinskoj političkoj sceni.²³

Srpska stranka u Dubrovniku, teško bi se mogla održati i postati važan faktor čisto računajući na gradske pravoslavce. Zato rade na širenju pokreta Srba-katolika, a primjer takve djelatnosti je časopis *Gušterica* izdan 1882. U uvodu se na metaforički način prikazuje uspon Srba-katolika u Dubrovniku, kao što se gušterica iz lokalne legende o Mihi Pracatu, iz trećeg pokušaja uspjela

²⁰ Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjanju pojma "Srba-katolika" u Dubrovniku“, str. 204. – 205.

²¹ ibid. str. 205. – 206.

²² Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 515.

²³ Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjanju pojma "Srba-katolika" u Dubrovniku“, str. 206.

popeti na zid. *Gušterica* je kroz svoj kratki vijek propagirala stavove Srpske stranke, više puta ističući srpsku narodnost i srpski jezik dubrovačkih žitelja. Kako bi od Dubrovnika napravili srpski grad, bilo je ključno pretvarenja njegovih katolika u Srbe-katolike.²⁴

U raznim dubrovačkim kulturnim, gospodarskim i ostalim društvima, Srbi-katolici pomalo su stjecali sve veći utjecaj, tako istiskujući narodnjake. U takvim okolnostima narodnjak Nikša Gradi, u strahu od rastuće snage srpskog pokreta, pokušava zamijeniti pojam slovinstva jugoslavenstvom, pokušajući tako pomiriti i ujediniti dva naroda. Tada je za srpsku stranku isticao da je većinski čine pravoslaci te tek nekoliko katolika. Općenito, napadao je njihove pokušaje regrutacije katolika, ističući da to rade tek za kratkotrajnu korist, ali da ih nikad neće prihvatiti kao prave Srbe, jer svoju narodnost povezuju s ćirilicom i pravoslavljem. Nakon ovakvih kritika, Gradi se, razočaran politikom svoje stranke, i sam priklonio Srpskoj stranci i deklarirao Srbinom-katolikom.²⁵

Iako je razdor bio evidentan, službeno se dogodio tek 1889., kada Srbi-katolici napuštaju Narodnu stranku i prelaze u redove Srpske stranke, netom pred izbore za Dalmatinski sabor na kojima pobjeđuju narodnjaka Pera Čingriju. Zanimljivo je pogledati brojke o udjelu Srba i Srba-katolika u populaciji Dubrovnika, gdje čine tek 6% gradskog stanovništva. S druge strane, njihova politička važnost je itekako nadjačala njihovu brojnost. Uzroci se mogu pronaći u činjenici da se Srpskoj stranci većinom priklanjala dubrovačka inteligencija u vidu Srba-katolika i utjecajni moćnici, poput srpskih trgovaca te autonomaških službenika, a uživali su i potporu režimskih vlasti. Ne smije se ipak zaboraviti istaknuti prevelika opuštenost i nebriga dubrovačkih narodnjaka koji nisu dovoljno oštro shvatili prijetnju njihovih donedavnih srpskih stranačkih partnera.²⁶

1990. godine, Srbi-katolici u koaliciji sa autonomašima osvajaju dubrovačku općinu, čime dolaze do svog političkog vrhunca, te koriste svoj položaj kako bi identitetno preoblikovali Dubrovnik. Njegovu povijest tumačili su kroz srpsku prizmu, a krenuli su zadirati u mnoge gradske tradicije, pa čak i festu sv. Vlaha. Procesija je bila izmjenjena, hrvatski simboli poput zastave i grba bili su uklanjani, a hrvatsku glazbu zamijenila je srpska. Prvi značajniji događaj te vrste dogodio se

²⁴ Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 517. – 518.

²⁵ ibid. str. 521.

²⁶ Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjava pojam "Srba-katolika" u Dubrovniku“, str. 206.

1892. godine, kada je vjernike iz Župe Dubrovačke dočekala srpska gradska muzika uz zvuke srpske koračnice. Uz to, pokušalo se spriječiti hrvatsku limenu glazbu u njihovoj izvedbi, što je izazvalo bunt u dijelu naroda koji je potom, tek uz pratnju hrvatske glazbe, krenuo u procesiji s barjacima. Sljedeće godine, srpske vlasti kreću još oštrije, poskidavši zastave s hrvatskim oznakama te u potpunosti spriječivši nastup hrvatske glazbe. Ipak, takvi potezi ponovo su izazvali negodovanje puka, poglavito iz okolnih mjesta koja su bojkotirala proslavu pa se umjesto standarnih tridesetak barjaka skupilo tek pet-šest.²⁷

U Dubrovniku se sve više isticala srpska narodnost, tolikom mjerom da je to moralo izazvati reakcije s druge strane. Neki Srbi-katolici, poput Luja Vojnovića, ne priznaju hrvatsko državno pravo, ističući srpstvo Dubrovnika i propagirajući općenito jednu radikalnu, ekspazonističku politiku. Pasivan način narodnjaka više nije bio dovoljan te dolazi do buđenja hrvatstva u dijelu građana i širenju pravaških ideja. 1890-e u Dubrovniku su obilježene sukobom pravaša okupljenih oko časopisa Crvena Hrvatska te Srpske stranke i njihovog lista Dubrovnik, no o tome će više biti riječi u kasnijim poglavljima.²⁸

Uglavnom, što se tiče Srba-katolika u Dubrovniku, većina su bili gradski intelektualci i moćnici, koji su se bilo iz ideoloških, bilo iz ekonomskih razloga, počeli smatrati Srbima. Djelovali su za srpske nacionalne interese, ponajprije u smislu prisvajanja Dubrovnika u buduću srpsku državu i određivanju Dubrovčana kao Srba. Kao takvi, bili su u suprotnosti s temeljnim idejama hrvatskog narodnog pokreta te žestoki suparnici sjedinjenja hrvatskih zemalja. Naglašavaju srpski karakter Dubrovnika te prisvajaju njegovu bogatu kulturu i tradiciju, ponajprije dubrovačku književnost.²⁹ Ovakvi napori Srba-katolika, kao što smo spomenuli, aktivirali su osobe s druge strane političkog spektra. U gradu dolazi do rađanja pravaštva, a kao predvodnik tog vala isprofilirao se Frano Supilo.

²⁷ Barbara ĐURASOVIĆ, „Hrvatsko-srpski odnosi u središtu proslave blagdana svetog Vlaha u Dubrovniku (1891-1914)“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, No. 58, 2020., str. 285. – 288.

²⁸ Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavaњу pojma "Srba-katolika" u Dubrovniku“, str. 206. – 207.

²⁹ *ibid.* str. 209. – 210.

4. Frano Supilo i mlado pravaštvo

Frano Supilo rođen je 30. studenoga 1870. u Cavtatu, središtu konavoske općine, pokraj Dubrovnika. Odrastao je u skromnoj, radničkoj obitelji, a otac Ivo bio je zidar. Nakon deset godina života u Cavtatu, obitelj se zbog potrage za poslom i boljih uvjeta školovanja preseljuje u Dubrovnik, gdje Supilo nastavlja pohađati osnovnu školu. Unatoč odličnim ocjenama, nije upisao gimnaziju, već građansku školu, trgovačko-obrtničkog smjera, jer je takav put vodio bržem pronalaženju posla kojim bi rasteretio obitelj.³⁰

U tim godinama, kada mladi Supilo stječe svoje obrazovanje i formira svoje svjetonazore i političke ideje, u Dalmaciji dolazi do širenja pravaštva. Ideje Ante Starčevića i Eugena Kvaternika prodiru u pokrajinu prvenstveno preko Ive Prodana i njegova lista *Katoličke Dalmacije*. Kako se pokret šiti, poprima sve liberalnije elemente, budući da okuplja mladu inteligenciju. Poseban val u leđa pravaškoj ideji daje sjajan uspjeh Stranke prava na izborima za Hrvatski sabor 1884. kada osvajaju 24 mandata.³¹ Antiaustrijsko raspoloženje, jačanje srpske političke misli te nezadovoljstvo pasivnošću Narodne stranke stvarali su u Dubrovniku plodno tlo za širenja pravaštva. U tome prednjači srednjoškolska omladina, među kojom postaju sve popularnije pjesme domoljubnih autora poput Augusta Harambašića. Spomenuti uspjeh pravaša na saborskim izborima utjecao je i na neke lidere Narodne stranke, između ostalih i na Pera Čingriju. Vidjevši rastući utjecaj Srpske stranke u svom gradu, Čingrija želi energičnije djelovanje i napuštanje krajnjeg oportunitizma.³²

Upravo je Pero Čingrija postao jedna od glavnih političkih figura koja je utjecala na razvoj mladog Supila. Naime, Frano Supilo se sprijatelji sa Čingrijinim sinom, Melkom. Preko njega, došao je u doticaj s ocem Perom, od koga je, u političkom smislu, mogao dosta toga naučiti. Njihova druženja često su se odvijala i u obiteljskoj kući Čingrija, gdje je Supilo mogao pročitati razne knjige, časopise te njemu najzanimljivije, zapise sa zasjedanja Dalmatinskog sabora. Tu je mogao iščitati stavove, ne samo Čingrije, nego i ostalih zastupnika.³³

³⁰ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 17. – 18.

³¹ *ibid.* str. 20.

³² Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 524. – 525.

³³ *ibid.* str. 526.

Kao glavni utisak učenja o njihovoj političkoj stvarnosti, mladićima je ostalo izrazito negativno mišljenje spram središnjih vlasti u Beču te općenito prema svemu austrijskom i habsburškom. Takvo antigermansko raspoloženje zavlдалo je dvama dječacima, da su odlučili, sa svojim kolegama i prijateljima, osnovati tajno društvo čija je svrha borba protiv austrijske države. Zajedno sa Nikolom Hellerom, Dragomirom Vučićem te Stjepanom Gjivićem osnivaju organizaciju pod geslom: „Dole sa svim što na Niemce sieća“. Društvu se ubrzo ponudila prilika da svoje riječi pretvore u djela, a to su i učinili prilikom boravka prijestolonasljednika Rudolfa u Dubrovniku u ožujku 1885. godine. Prilikom svečanosti dočeka Rudolfa i njegove supruge, mladi buntovnici odbili su pozdraviti princa skidanjem kape, što su potom isticali mađu ostalim kolegama, zbog čega su prijavljeni vlastima.³⁴

Usljedila je školska istraga, a na saslušanje je pozvan i Supilo. Priznao je krivicu za nepozdravljanje princa, kao i da družba ima tajne sastanke u kući Čingrija. Rekao je da je riječ o unaprijed dogovorenom planu, i da su se svi prisutni zakleli na hrvatsku trobojnicu. Upitan je što zna o Anti Starčeviću, na što je odgovorio da je čitao o njemu u *Srpskom listu* i da ga smatra pravednom osobom, borcem za hrvatska prava i protivnikom nagodbe s Ugarskom. Konačno, na pitanje je li cijela akcija i društvo napravljeno iz dječaćke šale, odgovara da je riječ o ozbiljnim poslovima i da se zaista smatra Hrvatom, kao što bi trebao i svaki pravi Dubrovčanin. Iz svjedočenja ostalih sudionika saznaje se da je Supilo posjedovao trobojnicu s natpisima „Živio Starčević“ te „Bog i Hrvati“. Na koncu, Supilo i njegovi kolege privremeno su isključeni iz škole zbog nepodobnih političkih djelatnosti. Iz cijelog ovog događaja, vidi se da je Supilo, iako ima tek 15 godina, već dobro upoznat sa Starčevićem programom i političkoj situaciji u zemlji, kao i da je izdefinirao svoje stavove i misli, ponavljajući ponosno svoju nacionalnu pripadnost.³⁵ Također, ovakav protuaustrijski istup pokazuje atmosferu koja se javlja među dubrovačkom mladeži, pogotovo prodorom pravaštva. Na događaj je reagirala i druga strana, pa su pojedinci iz Srpske stranke optužili školski sustav da propagira veliko-hrvatstvo i Starčevića.³⁶

Završivši građansku školu, Supilo je svoje obrazovanje nastavio u sklopu Nautičke škole. Imao je želju, poput mnogih mladih Dubrovčana, postati pomorac. Ipak, troškovi školovanja bili su izdašni, te je nakon što mu je odbijen zahtjev za stipendiju, bio prisiljen napustiti školu. Premlad

³⁴ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 21.

³⁵ Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 529. – 531.

³⁶ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 23.

da pronade kvalitetan posao, Supilo je to razdoblje života iskoristio za samostalnu naobrazbu. Posvetio se čitanju, književnika poput Goethea, Giustija i Dostojevskog, ali i djela stručnog i znanstvenog karaktera. Educirao se na polju politike i historiografije, a osvrnuo se i na učenje stranih jezika, pa je tako znao talijanski, engleski i njemački.³⁷

I dalje je pažljivo pratio zbivanja na dubrovačkoj političkoj sceni, gdje se odvijao sukob Narodne stranke te pristalice Srpske stranke i autonomaša. Tada je mogao svjedočiti narodnjačkoj pobjedi na općinskim izborima 1886. Sljedeće godine, u Dubrovniku je osnovan Dalmatinski poljoprivredni zavod, s ciljem obrazovanja kadrova koji će potom unaprijediti poljoprivredne poslove seljaka u okolici grada. U novu školu se, posredstvom svog mentora Pera Čingrije, upisao i Frano Supilo. Ovaj put je uspio od cavtatske općine zadobiti stipendiju pa je uspješno mogao nastaviti školovanje. Nakon dvije godine, školu je završio s odličnim uspjehom, te se odmah zaposlio u istoj. Djelovao je kao prefekt, ali i kao putujući učitelj i terenski stručnjak u borbi protiv peronospore. To iskustvo mu je omogućilo da upozna okolni narod te njihova razmišljanja i probleme, što će mu itekako pomoći u kasnijem bavljenju politikom. Na prvom poslu zadržao se tek do 1890. godine, kada ulazi u sukob s kolegom i jednim od osnivača škole, Franom Gondolom. Gondola, kao kandidat Srpske stranke na saborskim izborima, predstavljao je očitog političkog protivnika Supilu. Među dvojcem je došlo do tenzija, pa je Supilo pod isprikom bolesti zatražio razriješenje dužnosti.³⁸

Između njega i Gondole sigurno je došlo do nesuglasica, posljedično i što je Supilo često boravio u Dubrovačkoj narodnoj čitaonici. Naime, 1887. nova je čitaonica počela s djelovanjem i postala mjesto okupljanja dubrovačkih Hrvata, kao odgovor na staru štionicu koja je bila u rukama srpskih pristaša. Kao učenik, tamo još nije smio zalaziti, ali čim je završio školovanje, Supilo je postao čest gost čitaonice. Kao član, tamo je navraćao i Pero Čingrija, s kojim Supilo vodi duge razgovore, te od starijeg političara usvaja njegovu odmjerenu, smirenu te razna korisna iskustva iz svijeta politike. Iako se dvojac nije u svemu slagao, na političkoj razini Supilo je znao istaknuti da mu je Čingrija bio pravi mentor, čak i više od Ante Starčevića. Ipak, valja naglasiti da je Supilo s razlogom postao pravaš, a ne narodnjak, jer su Starčevićeve ideje o slobodnoj, ujedinjenoj Hrvatskoj i ostvaranju punog državnog prava ipak glavna misao vodilja Supilove

³⁷ Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 533. – 534.

³⁸ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 23. – 24.

politike. Čingrijin utjecaj očitavao se pak, u većem uvažavanju srpskog naroda i suradnji svih političkih struja na ostvarenju hrvatske političke misli kao zajedničkog cilja.³⁹

Ostali utjecaji na njegovu politički život dolazili su od strane liberalizma nekih narodnjaka, kojim je ublažio radikalizam banovinskog pravaštva. Poglavitito su te liberalne ideje zapravo poticale iz Italije, od prvaka risorgimenta Giuseppea Mazzinija i Camilla Cavoura. Osjeti se i utjecaj Josipa Juraja Strossmayera na polju kulturnog razvitka hrvatskog naroda, kao i Mihovila Pavlinovića, aktivnog borca za hrvatsko državno pravo.⁴⁰ Ipak, ključni događaj koji je odveo Supila prema aktivnijem bavljenju politikom i pravaškoj ideji je spomenuta pobjeda srpsko-autonomaške koalicije na općinskim izborima 1890. godine. Narodnjaci su ostali u oporbi, pa su krenuli u povezivanje s novom političkom snagom u gradu – pravašima. Iako malobrojni, već broje nekoliko utjecajnih članova poput Roka Mišetića, liječnika i ravnatelja dubrovačke bolnice, te naravno, Frana Supila. Upravo su Supilo i njegov mentor Pero Čingrija, jedan s pravaške, drugi s narodnjačke strane, bili ključne figure suradnje i sloge između dvaju grupacija.⁴¹

Nakon uspjeha srpsko-autonomaške koalicije, ponovo je zaživjela stara želja narodnjaka o stvaranju vlastitog političkog lista. Nova atmosfera buđenja hrvatske nacionalne misli okupila je članove hrvatske čitaonice oko ideje izdavanja jednog takvog glasila kojim bi širili te stavove i kontrirali političkim rivalima. Tražeći osobu za mjesto urednika, većina narodnjačkih prvaka bila je otpisana, što zbog dobi, što zbog vlastitih obveza, a narodnjaci i pravaši iz svećeničkih redova, ipak nisu bili podobni za takav posao. S pravaške strane, spomenuti Mišetić bio je prezauzet svojim liječničkim zanimanjem, a od ostatka mladog pravaštva istaknuo se Frano Supilo. Posjedovao je potreban umjetnički talent, radne navike i sposobnost za pokretanje jednog takvog lista, a dodatno ga je izdvajala njegova energičnost u pristupanju projektu. Zbog svojih stavova borca za hrvatska prava i liberalnih elemenata, bio je prihvatljiv i pravašima i narodnjacima. Ključno u cijelom procesu bila je i činjenica da se Supilo zadovoljio i skromnijom plaćom, što njemu nije predstavljalo osobit problem.⁴²

Iako je ideja za pokretanje lista stigla s obje strane, na kraju je list izdan kao organ dubrovačkih pravaša. Naziv lista *Crvena Hrvatska* uzet je iz Ljetopisa popa Dukljanina gdje se južnu

³⁹ Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 543. – 544.

⁴⁰ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 25.

⁴¹ ibid. str. 26.

⁴² Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 551. – 552.

Dalmaciju naziva tim imenom. Time se htjela iskazati pripadnost Dubrovnika Hrvatskoj. Novi list, prema Supilovim idejama, biti će odraz umjerenog pravaštva, naprotiv nekih nerealnih ekstremizama banovinske Stranke prava. Glavna misao koju će podupirati časopis jest sjedinjenje hrvatskih zemalja i ostvarenje hrvatskog državnog prava. List se trebao financirati preko isplate obveznica, a garanciju, time i rizik financiranja časopisa Supilo je preuzeo na sebe. U pomaganju časopisu, istaknuo se i Josip Juraj Strossmayer, kojeg je Supilo u pismu obavijestio o novom listu, gdje se ponovo vidi odmak od Starčevićevih ideja. Napokon, prvi broj *Crvene Hrvatske* izašao je 7. veljače 1891. godine, a kao glavni urednik i izdavač potpisan je Frano Supilo.⁴³

U uvodnom programu prvog broja, Supilo započinje mišlju da cijelim svijetom vlada zakon – borba za opstanak. Hrvatski narod je prisiljen da krene u tu borbu, jer donedavni suplemenici Srbi, napadaju hrvatsko pravo na slobodu i državu. Ističe da je Hrvatima kao malom narodu srpska pomoć dobrodošla, ali da se pokazalo da od pokušaja sloge i suradnje sa Srbima nema ničega. Potom se obraća Dubrovniku kojem daruje ovaj časopis kako bi ponovo probudio staru hrvatsku tradiciju i učinio ga „krunom hrvatskih gradova“. Optužuje tadašnju vlast da su otrgnuli grad od Hrvatske, od njegove slavne hrvatske tradicije i kulture. Kao glavnu zadaću časopisa, Supilo navodi obranu hrvatske državne misli i ujedinjenje hrvatskih zemalja temeljem povijesnog državnog prava.⁴⁴

Crvena Hrvatska je objavljivala kratke vijest iz grada i okolice, važnije novosti iz ostatka Dalmacije i banske Hrvatske, prikaze članaka iz ostalih političkih glasila, recenzije raznih knjiga, životopise, kao i redovnu humorističnu kolumnu. Ipak, najviše su na cijeni bili njeni politički članci, nerijetko napisani od strane samog Supila, koji su potvrdili njegovo novinarsko umijeće i inteligenciju. Njegovi članci često su prenošeni od strane drugih listova poput časopisa *Hrvatska*, organa Stranke prava, *Obzora*, list Narodne neodvisne stranke i zadarskog *Narodnog lista*.⁴⁵ *Crvena Hrvatska* postala je glavno sredstvo kojom su Supilo i njegovi politički istomišljenici napadali srpsku-autonomašku vlast u gradu, te je njeno izdanje bio uvod u sukob za prevlast u Dubrovniku koji je potrajao skoro cijelo desetljeće.

⁴³ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 26. – 27.

⁴⁴ *Crvena Hrvatska*, god. 1, br. 1, (7. 2. 1891.)

⁴⁵ Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 144.

5. Borba za općinsku vlast i konačna pobjeda 1899.

U daljnim političkim aktivnostima, Supilo se posebno zalagao za zajedništvo narodnjaka i pravaša, jer je u tome vidio jedini način kojim bi se moglo nadjačati srpsko-talijanaška koalicija. To ujedinjenje Supilo je prozvao Hrvatskom strankom u Dubrovniku. U ožujku 1891. dolazi do izbora za Carevinsko vijeće u Beču, gdje se vidi službena suradnja dvije strane. Hrvatski kandidat bio je Lovro Borčić, narodnjak iz Splita. Ipak, unatoč zajedništvu pravaša i narodnjaka, u Dubrovniku je pobijedio srpsko-autonomaški kandidat Marin Bonda. Supilo je optužio vlasti da izbori nisu pravilno sprovedeni i da je došlo do koruptivnih radnji od strane Bondinih pristaša. Svejedno, istaknuo je snagu novog zajedništva pravaša i narodnjaka koja je podigla razinu hrvatske misli, tako da Dubrovnik više ne zaostaje za ostalim dalmatinskim gradovima.⁴⁶

U kolovozu 1891. godine organizirana je u Zagrebu Gospodarska-šumarska izložba, povodom proslave 50 godina Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva. Grupa uzvanika pristigla je i iz Dubrovnika, većina pravaša i narodnjaka na čelu sa Supilom. Iako gospodarska izložba, imala je politički značaj zbog njenog hrvatskog karaktera, izložaka i posjetitelja iz svih hrvatskih krajeva koji su time iskazali svoje jedinstvo.⁴⁷ Od još većeg značaja, bila je organizacija velike svečanosti otkrivanja spomenika Ivanu Gunuduliću u Dubrovniku. Trodnevna festa trebala se održati 25.-27. lipnja 1893. godine. Krenula je velika borba hrvatske i srpske strane. Naime, cilj i jednih i drugih bio je pozvati što više svojih pristaša, kako bi svečanost dobila hrvatsko političko obilježje, odnosno srpsko s druge strane. U toj borbi, uvjerljivo su pobjedu odnijele hrvatske stranke, pravaši i narodnjaci, koristeći svoja brojna poznanstva i utjecaje. Od niza Hrvata koji su stigli mogu se istaknuti umjetnici i znanstvenici August Harambašić, Eugen Kumičić, Ante Tresić Pavičić, Franjo Rački, Tadija Smičiklas, Frane Bulić, Ivan Rendić, Franjo Kuhač, kao i brojni saborski zastupnici iz svih hrvatskih sabora Miho Klaić, Juraj Biankini, Josip Frank, Gajo Filomen Bulat i mnoštvo ostalih. Okupio se i puk iz Konavala, Župe dubrovačke, Dubrovačkog primorja, Pelješca i otoka u svojim narodnim nošnjama. Pristigle su i limene glazbe iz nekoliko dalmatinskih gradova, koje su svirale hrvatske rodoljubne pjesme, koje su uz hrvatske zastave, narodne plesove i tradicionalna kola stvorile jednu atmosferu proslave hrvatske narodne baštine.

⁴⁶ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 30.

⁴⁷ Ivo PERIĆ, "Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.", str. 144.

Dubrovnik je pokazao kako se nacionalno zaista osjećao i to je izašlo na vidjelo. S druge strane, Srpska stranka doživjela je potpun neuspjeh. Uza sve financijske mogućnosti, doveli su tek nekoliko uvažnijih uzvanika, te su doživjeli sramotan poraz u gradu kojim su teoretski vladali.⁴⁸

U svibnju 1894. održani su novi općinski izbori na kojima se suočile pravaško-narodnjačka i srpsko-autonomaška koalicija. Izborni odbor sačinjavali su jedino članovi srpsko-talijanaške koalicije, što je rezultiralo time da je mnogim pristašama druge strane bilo zabranjeno glasovanje zbog različitih formalnosti (npr. netko je upisan na listu kao Niko umjesto Nikola). Dolazilo je i do podmićivanja i stvaranja pritiska na birače, kao i mutnih radnji prilikom prebrojavanja glasova. Zbog svega, pravaši i narodnjaci podigli su tužbu nadležnom Namjesništvu koje je pronašlo nepravilnosti na izborima u trećem izbornom tijelu. Izbori su se ponovili samo za to tijelo te je pravaško-narodnjačka koalicija odnijela uvjerljivu pobjedu. Ipak, za prvo i drugo izborna tijela, izborni nisu ponovljeni, te ostaje na snazi pobjeda Srba i autonomaša, koji i dalje, dvotrećinskom većinom, drže općinu u svojim rukama. Ipak, pravaši i narodnjaci nameću se u vijeću kao oštra i aktivna oporba.⁴⁹ Tijesan poraz usprkos izbornim malverzacijama i nesloga koja je izbila između članova Srpske i Autonomške stranke, dala je krila pravašima koji 1895. godine osnivaju Hrvatsku radničku zadругu. Jedan od osnivača je i Frano Supilo, a svrha je stvaranje društva radnika kroz koje bi se iznosila hrvatska misao te pravaške ideje, čime bi se pridobilo veće slojeve puka za njihove političke ciljeve.⁵⁰

Istodobno, na dalmatinskoj političkoj sceni, dolazi do rasta tenzija između pravaša i narodnjaka. Sukob se odvija u siječnju 1895. u Dalmatinskom saboru oko konačnog slanja adrese kralju sa zahtjevom o ujedinjenju Dalmacije i Hrvatske. Pravaši su, naravno, zdušno podržali prijedlog, dok se s narodnjačke strane ponovo pojavio oportunistički i bojazan od tako agresivnog zahtjeva i posljedica koje bi mogao izazvati. Takve razlike u stavovima, bile su jedan od uzroka što se među dalmatinskim pravašima javila ideja o ujedinjenju u jedinstvenu, samostalnu stranku pod imenom Stranka prava u Dalmaciji.⁵¹ Ona je i službeno osnovana u kolovozu 1894. sjedinjenjem pravaških grupacija iz Zadra, Splita i Dubrovnika, kojima se priključio i Hrvatski klub. Godinu kasnije, 17. srpnja, održana je velika pravaška skupština u Zagrebu prigodom svečanosti predaje

⁴⁸ Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 145. – 146.

⁴⁹ *ibid.* str. 146. – 147.

⁵⁰ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 34.

⁵¹ *ibid.* str. 34. – 35.

Starčevićevog doma Anti Starčeviću. Na skupštini je donesena odluka da se sve pravaše s hrvatskih prostora okupi u jedinstvenu Stranku prava. U Središnji odbor nove, jedinstvene stranke izabran je i Supilo. Ipak, to jedinstvo, barem u banovinskoj Hrvatskoj, nije dugo potrajalo.⁵²

Izbori za Dalmatinski sabor 1895. završili su pobjedom narodnjaka koji su dobili 22 mandata, dok su se pravaši morali zadovoljiti s tek tri mandata. Srpska stranka u sabor je ušla s 10, a autonomaši sa 6 zastupnika. Na izborima je došlo do suradnje Srba i narodnjaka, što se osjetilo i u Dubrovniku, gdje su mnogi Srbi glasali za narodnjačke kandidate koji su od pet mogućih mandata osvojili svaki. Izazvalo je to privremene tenzije među pravašima i narodnjacima, koji su, ohrabreni uspjehom, razmišljali o samostalnom povratku općine, bez pomoći pravaša. Pravaši su čak razmatrali ideju o svojoj vlastitij čitaonici, ali ipak, strasti su se smirile te su ostali i dalje zajedno sa narodnjacima u Dubrovačkoj narodnoj čitaonici.⁵³

Nove probleme izazvala je suradnja narodnjaka, sad Narodne hrvatske stranke, i Srpske stranke pred izbore za Carevinsko vijeće 1897. U tom kontekstu, Supilo se u svome časopisu osvrće na jednu taktiku protuhrvatskih struja u kojima se trude zapostaviti i izbrisati hrvatsko ime. Nazivajući ljude iz Dalmacije Dalmatincima, Slavonije Slavoncima i slično, umjesto Hrvatima, prema Supilu vodi gubljenju nacije u partikularizmima. Pripadnici svih tih pokrajina i gradova neće se osjećati Hrvatima, a time će zapostaviti svoje pravo na državu i međusobno ujedinjenje, od čega koristi mogu imati samo hrvatski neprijatelji. Tako ne želi dozvoliti da se o Dubrovniku priča kao o slovinskom ili srpskom gradu, pa čak niti da se njegovi stanovnici nazivaju tek Dubrovčanima. Oni su Hrvati, a grad je hrvatski.⁵⁴

Unatoč nekim neslaganjima s narodnjacima, Supilo je i dalje uvjeren u potrebu međusobne suradnje, jer samo ujedinjene, hrvatske političke struje imat će snagu iznjedriti hrvatsku političku misao, što je za Supila u prvom planu sjedinjenje hrvatskih zemalja i ostvarenje suverene države u okviru habsburške monarhije. Primjetio je povijest neslaganja i sukoba među hrvatskim vodstvom koje je dovodilo do pogibeljnih situacija za Hrvatsku, pa želi izbjeći ponavljanje istih pogrešaka. Iako je na razini Dalmacije njegov plan o suradnji narodnjaka i pravaša bio teže

⁵² Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 147

⁵³ Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 582. – 583.

⁵⁴ *Crvena Hrvatska*, god. 7, br. 3, (16. 1. 1897.)

provediv, u Dubrovniku je doveo do uspjeha. Naime, vođa dubrovačkih narodnjaka i dalje je bio Pero Čingrija, koji je na pravaše više gledao kao na odvojeno krilo Narodne stranke, nego kao zasebnu političku grupaciju. Dodavši tome prijateljski odnos njega i Supila, ne čudi da dolazi do saveza dviju stranaka, koje javno ne nastupaju više kao odvojene organizacije, nego zajednički kao dubrovački Hrvati. U takvoj poziciji spremno dočekuju općinske izbore 1899. godine, novu priliku za osvajanje vlasti iz ruku Srba i talijanaša.⁵⁵

Srpsko-autonomaška koalicija očekivala je da će ponovo postaviti svoje ljude u izborni odbor, čime će si opet osigurati pobjedu. Međutim, dalmatinsko Namjesništvo odlučilo je protiv toga. Poučeni iskustvom prošlih izbora, koji su se zbog nepravilnosti morali djelomično i ponavljati, odlučili su poslati svog čovjeka kao neutralnog povjerenika koji će organizirati izbore i pobrinuti se da sve teče po zakonu. Koalicija Srba i autonomaša nije reagirala s odobravanjem na taj čin, uvjereni da bez potrebnih malverzacija, podmićivanja i krivotvorenja, neće biti u stanju pobijediti na izborima. Savez je ionako bio na klimavim nogama, pa su konačno odlučili da neće pristupiti izborima. Koalicija se ubrzo raspala. Izbori su zatim održani od 24. do 28. srpnja 1899. godine. Na njih su, bez protivnika, zajednički izašli narodnjaci i pravaši, koji su time okupirali mandate u sva tri izborna tijela. Supilo i Čingrija, kao vođe svojih stranaka, izabrani su u treće izborna tijelo. Tako je nakon devet godina dubrovačka općina ponovo na svom čelu imala hrvatske snage, ujedinjenu koaliciju pravaša i narodnjaka. Kao novi načelnik izabran je Pero Čingrija.⁵⁶

U *Crvenoj Hrvatskoj*, par dana prije izbora, kada se već znalo za odustajanja srpsko-talijanaške koalicije, Supilo se obraća dubrovačkom puku. Navodi razloge odustajanja svojih protivnika, među kojima ističe nemogućnost da se održe na vlasti jedinim načinom kojim to mogu, lažima i nasiljem. Nadalje ih oštro kritizira i proziva za prevaru kojom su zamazali oči stanovnicima grada i na njihov bijeg od izbornog poraza. O sebi i svojim političkim partnerima piše: “...evo nas pred narod, da mu gledamo oči u oči, vedra čela, neokaljane zastave i da mu kažemo: Narode, mi ti dolazimo kao Hrvati(...) Ako se odazoveš našem glasu, ti ćeš potvrditi, da si ono što smo i mi, da si Hrvat i da je ova naša gruda, na kojom živimo hrvatska zemlja.” Ponosan je što se

⁵⁵ Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 37.

⁵⁶ Ivo PERIĆ, “Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.”, str. 148. – 149.

Dubrovnik osvijestio i što u njemu ponovno vlada hrvatska misao. Dubrovnik je opet postao, kako kaže, „kruna hrvatskih gradova“.⁵⁷

6. Prilozi

1. Izvadak iz uvodnog programa prvog broja *Crvene Hrvatske*: (7. 2. 1891.)

„Eto ti hrvatski narode, a naosob tebi, o slavni naš Dubrovniče, „Crvene Hrvatske“! Ime joj samo kaže šta je. Duhom, težnjom i osjećajem ona je hrvatska, čisto hrvatska. Prijeka nužda nju je evo stvorila, posred tebe o hrvatska Ateno! Pod njezinim barjakom željet je da se okupiš, ona ima bit glasilo tvojih misli, čist odjek tvojih osjećaja. Ona će nastojat da pobudi iznova u tebi, o mili grade, dragi spomen „hrvatske starine“; da te sve to više primakne krilu onih Hrvata, koji sred „Bijele Hrvatske“, odavna slove imenom, znanjem i junaštvom; onih Hrvata koji se tobom ponose, koji od tebe dosta očekuju, koji otkriše slavu i učenost starih tvojih genija i pjesnika, čijoj se časnoj sjeni svi Hrvati klanjaju. Ime hrvatsko, kojim se ponosi „Crvena Hrvatska“ nema da ti bude zazorno, o Dubrovniče! Hrvatsko je ime slavno ime, hrvatska je misao rodoljubna misao, dostojna tebe, o Dubrovniče! Za hrvatsku misao ti si se borio od kada si stupio na poprište narodne borbe, pa sve do najnovijeg doba, do časa, kad ti šaka ljudi, najprije čini zamrzet na sve što je hrvatsko, opisujući ti Hrvata najcrnijim bojama, pa te onda zavede u srpsko-talijansko kolo da igraš nedičnu za te ulogu među slavenskim gradovima. Hrvatskim su se imenom ponosili, o Dubrovniče, slavni tvoji pregji; hrvatsku su misao zagovarali dični i značajni ljudi, tvoji veliki dobrotvori, čiju si smrt nedavno oplakivao. Što te može nagnati da se otimlješ hrvatskome imenu?“⁵⁸

2. Izvadak iz *Crvene Hrvatske*, par dana prije pobjede pravaša i narodnjaka na općinskim izborima: (22. 7. 1899.)

„Jer bi se onda još bolje mogla da istakne ništetnost naših protivnika, koji bi nama dali lijepu prigodu, da ih, sada kad je narod progledao i osvijestio se, pobrojimo i da sada tvarno i eklatantno odgovorimo na glasovit upit, koji nazad osam godina postavismo u ovomu listu:

⁵⁷ *Crvena Hrvatska*, god. 9, br. 27 (22. 7. 1899.)

⁵⁸ *Crvena Hrvatska*, god. 1, br. 1. (7. 2. 1891.)

Dubrovčani jesu li Hrvati? Ipak cijenimo, da odgovor na ovo pitanje oni nam ga već dadoše svojim junačkim bijegom“ (...) „Mjeste da uvide svoju pogrešku i da pristupe u narodno kolo, oni nam naviještaju daljni rat. E pa dobro! Mi ga evo ravnodušno primamo. Jer kao što smo znali časovito izgubljeno poštenjem i pravicom opet steć, tako ćemo ga – vjera i Bog! – znati i braniti. A naš mili hiljadugodišnji Dubrovnik evo se nakon devetgodišnjeg lutanja opet vraća u historičnu svoju kolotečinu, da bude na diku roda i doma, uzor hrvatske svijesti, i izgled gojenja i njegovanja hrvatskog jezika; da bude prvi među jednakim, da se pokaže dostojnim starodrevnoga i dičnoga imena: krune hrvatskih gradova.“⁵⁹

⁵⁹ *Crvena Hrvatska*, god. 9, br. 27 (22. 7. 1899.)

7. Zaključak

1890. godine općinska uprava u Dubrovniku pala je u ruke ujedinjene srpsko-autonomaške koalicije. Razloge tog pada treba tražiti u sve većoj pasivnosti i oportunističkom do tada neupitno vladajuće Narodne stranke. Također, Srpska stranka doživljava svojevrsan polet širenjem fenomena Srba-katolika među dubrovačkom inteligencijom. Uvjereni u ideje Vuka Karadžića, prihvaćaju misao da su Dubrovčani zapravo Srbi, samo katoličke vjeroispovijesti. Pokret se proširio među grupom intelektualaca i moćnika, što je davalo ideološku potporu Srpskoj stranci, a sama koalicija uživala je veliku financijsku potporu brojnih srpskih i talijanskih trgovaca, kao i podršku vladajućeg režima, što joj je omogućavalo održavanje na vlasti skoro cijelo desetljeće. Paralelno s jačanjem srpske ideologije, u Dubrovniku se bude hrvatske misli, ponajprije kroz djelovanje grupe mladih pravaša na čijem čelu se uskoro isprofilirao Frano Supilo. Svojim upornim radom i političkom inteligencijom, Supilo uspijeva pridonijeti ponovnom rođenju hrvatske nacionalne svijesti i okretanju puka protiv srpsko-autonomaške vlasti. Pokret Srba-katolika ubrzo se rasplinio, a vladajuća koalicija nikad nije ni imala naročitu potporu običnih građana. Svojim djelovanjem kroz časopis *Crvena Hrvatska* te suradnjom sa Narodnom strankom, Supilo uspijeva dobiti političku borbu te 1899. koalicija pravaša i narodnjaka vraća općinu u hrvatske ruke.

8. Literatura

1. Barbara ĐURASOVIĆ, „Hrvatsko-srpski odnosi u središtu proslave blagdana svetog Vlaha u Dubrovniku (1891-1914)“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, No. 58, 2020.
2. Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavanju pojma "Srba-katolika" u Dubrovniku“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 24 No. 1, Zagreb 1992.
3. Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, No. 17, 1979.
4. Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, Književni krug, Split, 1990.
5. Ivo PERIĆ, *Politički portret Pera Čingrije*, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1979.
6. Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, *Pravaštvo u Hrvatskome političkom i kulturnom životu u sučelju dvaju stoljeća* (uredili Zdravka Jelaska Marijan i Zlatko Matijević), Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013.
7. Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, Književni krug, Split, 1988.

Izvori:

1. *Crvena Hrvatska*, 1891., 1897., 1899.

Sažetak

Ovaj rad se bavi političkom situacijom u Dubrovniku potkraj 19. stoljeća. Uvodno se izlažu opće političke prilike u gradu u drugoj polovici stoljeća, odnosno razdoblje dok je u gradskoj općini na vlasti Narodna stranka. Prikaz uključuje i Autonomašku stranku te Srpsku stranku koje zajedno pobjeđuju na izborima 1890. godine. U sljedećem poglavlju objašnjava se fenomen Srba-katolika koji je pridonio popularnosti i utjecaju Srpske stranke. Opisan je rast pokreta Srba-katolika od njegovih korijena sve do osvajanje dubrovačke općine. Nadalje, rad se bavi Franom Supilom te kroz njegovo djetinjstvo i mladost prati njegov ideološki razvoj koji se odvija paralelno s usponom mladog pravaštva. Supilo se profilira u lidera pravaša te se opisuje njihovo političko djelovanje i rad kroz časopis *Crvena Hrvatska*. Konačno, rad se zaključuje pregledom borbe za općinsku vlast između Srpske stranke i Autonomaške stranke s jedne, te pravaša i Narodne stranke s druge strane, koja završava povratkom općine u hrvatske ruke.

Ključne riječi: Frano Supilo, Dubrovnik, pravaštvo, Narodna stranka, Srbi-katolici

Abstract

This paper deals with the political situation in Dubrovnik at the end of the 19th century. The introduction presents general political conditions in the city in the second half of the century, that is, the period when the People's Party is in power in the city municipality. It includes both the Autonomous Party and the Serbian Party, which together won the 1890. elections. The next chapter explains the phenomenon of Serb-Catholics that contributed to the popularity and influence of the Serbian Party. The growth of the Serb-Catholic movement from its roots to the conquest of the Dubrovnik municipality is described. Furthermore, the work deals with Frano Supilo and through his childhood and youth follows his ideological development, which takes place parallel to the rise of young Party of Rights. Supilo is profiled as their leader and describes their political activity and work through the magazine *Crvena Hrvatska*. Finally, the work is concluded by reviewing the struggle for municipal authority between the Serbian Party and the Autonomous Party on the one hand, and the Party of Rights and the People's Party on the other, which ends with the return of the municipality to Croatian hands.

Key words: Frano Supilo, Dubrovnik, Party of Rights, People's Party, Serb-Catholics

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja STIJEPO MARINović, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce POVIJESTI I FILOZOFIJE, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 27. 9. 2017.

Potpis

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podertajte odgovarajuće) u Digitalni
 repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: STIŠKO MARINVIĆ
 Naslov rada: FRANCO SUPRO I OSVAJANJE DUBROVAČKE OPĆINE 1899.
 Znanstveno područje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI
 Znanstveno polje: POUČEST
 Vrsta rada: ZALOŠNI

Mentor/ica rada:

DR. SC. MARKO TROGRČIĆ

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

DR. SC. JOSIP VRANDEČIĆ, DOC. DR. SC. MIKŠA VAREŽIĆ

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
 - b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST
 - c) široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
- (zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: SPLIT, 27.9.2021.

Potpis studenta/studentice: Stiško Marinović